

Recension

Antisemitiska föreställningar också hos antinazister på 30-talet

AV ERNST KLEIN

Den traditionella bilden av antisemiten ställer sig alltför ofta i vägen för förståelsen av hur antisemitismen ser ut i verkligheten. Antisemiten behöver inte vara rasist och ännu mindre behöver han ställa sig bakom nazismens folkmordsplaner.

Den stora förtjänsten med Henrik Bachners nya bok ("Judefrågan". Debatt om antisemitism i 1930-talets Sverige. Atlantis) är att han visar hur antijudiska föreställningar på 30-talet präglade också många av dem i Sverige som mest intensivt bekämpade nazismen och dess antisemitiska politik. Samtidigt var de som öppet bekände sig som antisemiter extremt få.

Där finns en viktig lärdom också för dagens Sverige när också extrem israelfientlighet påstås sakna varje samband med någon antisemitisk föreställning och när israelskritiker framfört vad som i realiteten varit antisemitiska påståenden skriker i högan sky om de anklagas för judefientlighet.

Det kan också vara viktigt att ta till sig Bachners förmåga till närläsning av texter när det gäller att skilja mellan en islamofobisk inställning och en berättigad kritik av islamismen.

Det är uppenbart att Bachner själv många gånger häpnat över hur uttalanden som han med rätta uppfattar som antisemitiska tycks ha accepterats som fullständigt rimliga i den svenska debatten.

Att judarna själva bar en stor del av skulden till de antijudiska stämningarna i Tyskland, tycks i allmänhet ha betraktats som en självklar sanning hos ett brett spektrum av deltagare i den allmänna debatten i Sverige. Denna uppfattning kan man hitta också hos dem som med glödande engagemang bekämpade nazismen.

"Definitionen av antisemitism var ofta så snäv att mycket, om inte det mesta, av det antijudiska tänkandet inte rymdes inom de ramar som avgränsade begreppet", skriver Henrik Bachner. "Det bekräftar ånyo att avståndstaganden från judehat säger ganska

litet om hur antisemitismen som företeelse och tankevärld faktiskt förstods."

En känd socialdemokratisk och kristen antinazist var Alf Ahlberg, rektor vid Brunnsviks folkhögskola. Han tycks emellertid utan att tveka ha accepterat att skriva förordet till en bok av Heinz Caspari, en kristen författare som på grund av sin judiska bakgrund tvingats fly från Nazityskland. Boken utkom 1943 och utgav sig för att presentera en lösning på den s k "judefrågan". Efter kriget, skrev Caspari i denna bok, skulle judarna tvingas välja: "De judiskt födda måste nu avgöra huruvida de vilja vara judar eller inte; någon dubbel nationalitet och någon dubbel lojalitet får inte längre tillerkännas dem".

Caspari var inte okänd när han utgav denna bok. Redan 1936 hade han under pseudonymen Magnus Hermansson utgivit boken "Hur skall det gå med judarna?" Också i den boken söker han förklara antisemitismen och presentera en lösning på "judefrågan". Han kritiserade där den nazistiska antisemitismen, men fastslog också judarnas skuld: "Den judiska egenarten – dvs talmudmentaliteten – ...länder judarna till fördärv och uppeggar världen till hat och förföljelse." /Juden/ "kan i bästa fall assimilera: begagna gojims språk, kultur och teknik, för att med deras hjälp desto bättre kunna exploatera dem."

Hermansson-Casparis recept för judefrågans lösning var att judarna skulle låta omvända sig till kristendomen. De tyska judarna hade trots sin assimilering aldrig accepterats av de "riktiga" tyskarna. Judarna blev därför hatiska och på detta sätt "odlades de judiska revolutionärerna, de rotlösa judiska intellektuella utan folk, utan fosterland, utan tro, utan ideal." Vår tids Talmudjude "besjålas

av samma infernaliska hat mot Kristus som för 500 år sedan”, är ett annat citat som Bachner lyfter fram. Och lösningen är att de kristna ska omfamna dem med sin kärlek: ”Judarna dö när de älskas, d.v.s. det judiska inom dem dör ... de pånyttföds som kristna, lyckligare människor.”

Att vara på en gång svensk och troende jude var en omöjlighet, enligt Hermansson-Caspari. Ändå hade en klar antinazist som Alf Ahlberg tydligen inga problem med hans åsikter. En rad recensenter som Bachner återger godtar på samma sätt en text som i dagens perspektiv ter sig uppenbart antisemitisk.

Bachners läsning avslöjar gång på gång denna dubbelhet hos skribenter som tror sig bekämpa antisemitismen, men visar sig själva vara offer för den.

Boken är uppdelad i tre avsnitt. Bachner har studerat den konservativa debatten, den kristna och den socialistiska debatten. Han har inte läst dagstidningar, utan koncentrerat sig på böcker och tidskrifter. Det har gett honom ett skrämmande rikt material.

Inte överraskande handlar många inlägg om en oro för konsekvenserna av en ökad invandring. I Svensk Tidskrift hittar Bachner 1938 en redaktionell kommentar som varnar för ”invasionen av mindre önskvärda utländska element”. ”De främmande fysiomierna /ha/ blivit så påfallande talrika, att förhållandet väckt allmän uppmärksamhet.” Det rörde sig om ”dubiösa företagare, oftast med någon liten rörelse, vilka ha för avsikt att välja vårt land till ekonomisk operationsbas, sedan marken blivit dem för het på annat håll.”

Redaktör för Svensk Tidskrift var Elis Håstad, sedermera professor i statskunskap och under många årtionden ledande höger-politiker i framförallt författningsfrågor. Ordet jude nämns inte, det gör formuleringarna särskilt försåtliga. De som flytt från Tyskland är ”dubiösa företagare”. Den officiella antisemitismen i Tyskland framhålls inte, istället talas det om att ”marken blivit dem för het på annat håll.” Summan av ledaren är att man måste ”hindra en ockupation på smygvägar av svenskt affärliv”.

Efter kristallnatten i november 1938 har tidskriften en skarpt kritisk ledare där pogromerna beskrevs som ett ”återfall i barbarisk atavism”. Men inte heller i detta

sammanhang kan man låta bli att ställa frågan om kanske ”professor Böök har rätt i sitt påstående att tyskar och judar ej synas kunna sammanbo”.

Bland kristna skribenter finns några med anmärkningsvärd förståelse för nazismen, bland dem sedermera biskopen Bo Giertz som oroade sig för ”judiskt inflytande på svensk kultur”. Ännu större sympati för nazisternas strävanden fanns hos Alf Åberg, sedermera professor i historia. Han såg nazismen som en frihetsrörelse väl förenlig med kristen tro och framhöll att ”alla ansvariga poster inom vårt näringsliv, tidningsväsende, undervisning och rättsväsende få inte innehåsa av judar, av ett för oss fullkomligt rasfrämmande element”.

Kristna tidskrifter som Vår lösen och Kristet samhällsliv har av andra forskare setts som klart antinazistiska och mot antisemitismen. Bachner visar emellertid att också den bilden är förenklad. Han hittar bl. a. en artikel av Erik Perwe där denne trots att hans huvudtema är ett starkt avståndstagande från antisemitismen ändå ställer sig bakom ”förnuftiga åtgärder mot uppkomsten av ett judiskt övervälde på olika områden, mot onödigt intrång på arbetsmarknaden, omsorg om svensk historisk tradition, svensk rättsordning, moral, religion och kultur och rashygien, allt detta äro dock något annat än antisemitism.” Perwe kom ett par år senare att som kyrkoherde i Berlin göra beundransvärda insatser för tyskar med judisk bakgrund.

Den socialistiska debatten kring den tyska antisemitismen präglades enligt Bachner framförallt av en bristande förståelse för att nazisternas judefientlighet var någonting mer än ren taktik. Nazismen var kapitalisternas sista vapen mot socialismen, antisemitismen hade ingen självständig betydelse.

Däremot var det i den socialistiska debatten mindre vanligt än bland kristna och konservativa debattörer att antinazister övertog antisemitiska argument.

Jag är inte så säker på att detsamma alltid kan sägas om socialisters inställning till antisemitismen i dagens svenska debatt.

*Ernst Klein,
Tidigare chefredaktör för Östgötakorrespondenten
och mångårig medarbetare på Expressen*